

PIAȚA PRODUSELOR ALIMENTARE A REPUBLICII MOLDOVA: REALIZĂRI ȘI NEAJUNSURI

TUDOR BAJURA, dr. hab., prof., INCE
SVETLANA GANDACOVA, cercet. șt., INCE

The paper analyzed some positive developments of revitalized market management mechanism in Republic of Moldova. Based on analysis were found some successful results of the local food market throughout the alimentary value chain movement of goods – from the farmer to the final consumer. Were also indicated some shortcomings of the domestic food market, firstly, price volatility, increased weight and absolute import volumes etc. Were submitted some proposals to improve the situation on the food market.

Keywords: food; price subsidies; agricultural enterprises; food imports; consumption structure; price volatility; production volume; food security of the country; agricultural insurance; agricultural investment.

În articolul dat sunt analizate unele realizări pozitive de revitalizare a mecanismului de gospodărire de piață în Republica Moldova. În baza analizei efectuate au fost constatate unele rezultate pozitive de funcționare a pieței produselor alimentare pe tot lanțul valoric de mișcare a mărfii – de la producător agricol spre consumator final. Totodată, au fost indicate și unele neajunsuri ale pieței alimentare autohtone, în primul rând, instabilitatea prețurilor, creșterea ponderii și volumelor absolute de import etc. Au fost înaintate și unele propuneri de îmbunătățire a situației pe piața produselor alimentare.

Cuvinte cheie: produse alimentare; prețuri, subvenții; întreprinderi agricole; importul produselor alimentare; structura consumului; instabilitatea prețurilor; volumul de producție; securitatea alimentară a țării; asigurări în agricultură; investiții agricole.

JEL Classification: Q1, H2, L10, L23, L29, O30, Q11, Q16

Introducere. Piața produselor alimentare constituie un fragment de importanță majoră a mecanismului general de gospodărire de piață. Republica Moldova, ca un stat în curs de dezvoltare, este caracterizată prin ponderea absolut și relativ înaltă a pieței produselor alimentare, care ocupă 43,2 (datele a.2012) procente în structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor casnice. În primele două grupe quintile, adică grupele de cel mai scăzut nivel de venituri și consumuri, ponderea produselor alimentare constituie mai mult de 50,0 la sută. Deci, piața produselor alimentare pentru aproximativ 40 de procente din populația țării este piața principală, iar stabilitatea și previzibilitatea acestei piețe pot fi apreciate ca factor important de stabilitate socială, economică și politică a țării. Este de menționat, totodată, că volatilitatea prețurilor pe piața produselor alimentare formează o imagine negativă asupra acestei piețe. În ultimii ani, ca un factor de destabilizare poate fi apreciată și ponderea tot mai mare a produselor de import. În cazul dat crește nu numai pericolul destabilizării pieței produselor alimentare, dar și pericolul imposibilității de a ține sub control această piață, în primul rând, imposibilității de a menține prețurile stabile la cele mai importante produse alimentare.

În lucrare este formulată propunerea de asigurare a securității alimentare a țării prin ridicarea nivelului de producție și de consum al produselor alimentare autohtone până la cel puțin 80 de procente din volumul total de consum. Cu acest scop, statul trebuie să asigure creșterea treptată a volumelor de subvenționare a sectorului agrar, crearea climatului investițional atractiv în spațiul rural, asigurarea producătorilor agricoli cu condiții mai favorabile de ieșire la pensie etc.

Conținutul de bază. Ca un fragment aparte al sistemului de economie de piață, comercializarea produselor alimentare în Republica Moldova, în perioada anilor de reformare, a trecut prin schimbări și modificări radicale. Esența economică și socială a acestora o constituie transformări esențiale atât privind formele de proprietate, cât și modalitățile și formele organizatorice ale comerțului intern și (mai ales) extern cu produse alimentare, dezvoltarea infrastructurii pieței alimentare, dinamica investițiilor în cadrul pieței alimentare etc.

Caracteristicile generale ale pieței alimentare le formează, în primul rând, starea și ritmurile de dezvoltare ale celor doi indicatori principali ai acestei piețe și anume: accesul economic și accesul fizic al cetățenilor țării la produsele alimentare. Conform datelor Biroului Național de Statistică, volumul oficial

recunoscut al vânzărilor de produse alimentare din ultimii ani constituie aproximativ 1/3 din totalul vânzărilor cu amănuntul.

Este important de subliniat, că în a.2012 numărul total al unităților mici și mijlocii de comerț, din care majoritatea covârșitoare comercializează produse alimentare, a depășit numărul de 20,0 mii unități cu personal mediu scriptic al salariaților la nivel de aproape 80,0 mii de persoane și venituri din vânzări de peste 36,3 miliarde de lei, din care produsele alimentare constituie aproximativ 12,1 miliarde de lei.

Analizând în dinamică indicatorii principali de dezvoltare a pieței alimentare autohtone, putem constata îmbunătățirea permanentă (de la an la an) a accesului fizic al consumatorilor la produsele alimentare, creșterea nivelului de calitate al acestor produse, nivelului de diversitate, de asortiment etc.

Totodată, este de constatat și creșterea nivelului de acces economic al populației țării la produsele alimentare din simplul motiv, că ritmurile de creștere ale salariilor minime, pensiilor etc. depășesc permanent ritmurile de creștere ale prețului coșului minim de consum.

Din analiza efectuată, de exemplu, putem constata, că dacă în a.2000 pe un salariu nominal mediu lunar cetățeanul țării a avut posibilitate de a cumpăra 97,1 kg de pâine din făină de grâu, atunci în a.2012 tot pe acest salariu mediu lunar capacitatea de plată s-a ridicat până la 322,5 kg sau de 3,32 ori. În dimensiuni comparabile au crescut posibilitățile de cumpărare a altor produse alimentare în perioada analizată, ceea ce denotă, în primul rând, eficiența economică și orientarea socială a reformelor efectuate.

În calitate de indicator principal de evaluare a bunăstării populației țării, în literatura de specialitate, deseori, se utilizează ponderea produselor alimentare în componența totală a cheltuielilor de consum. Este de constatat, că pe parcursul perioadei analizate (anii 2000-2012), această pondere s-a micșorat de la 60,4% la începutul perioadei (a.2001) până la 43,2% în a.2012, adică cu 17,2 unități procentuale [1, 2].

De menționat, că ponderea produselor alimentare în volumul total al cheltuielilor de consum rămâne relativ mai înaltă și la ziua de astăzi în spațiul rural (46,9% în a.2012), stipulat de mărimea absolut și relativ mai mică a veniturilor disponibile în comparație cu spațiul urban. Totodată, cere să fie subliniat faptul micșorării cu ritmuri și mai accelerate a acestui indicator în spațiul rural (-19,9 p.p.) în perioada sus-menționată. Corespunzător, crește ponderea cheltuielilor de întreținere a locuințelor (locul doi cu 17,2% în 2012), cheltuielilor pentru haine și încălțăminte (locul trei cu 10,6% în a.2012) etc.

În ambele spații de trai (urban și rural), însă, indicatorii mai buni privind structura cheltuielilor de consum sunt manifestați, deocamdată, numai pentru ultimele două grupe quintile, restul 60% din populația țării fiind rămași în urmă atât după structura veniturilor, cât și după structura cheltuielilor de consum, care trebuie să fie tratat îmbunătățite.

Fie și fără această lacună, piața produselor alimentare nu poate fi apreciată ca una perfectă din cauza instabilității prețurilor.

De menționat, în primul rând, că instabilitatea prețurilor constituie o caracteristică specifică nu numai a pieței autohtone a produselor alimentare, dar și a pieței mondiale. Cunoscut sub categorie „price volatility”, fenomenul instabilității prețurilor stârnește îngrijorări tot mai mari atât în rândul producătorilor agricoli, cât și în rândul consumatorilor.

În calitate de exemplu aducem faptul creșterii prețului internațional al grâului de toamnă (Hard Red Winter, US Gulf, f.o.b.) de la 285,0 USD pentru o tonă la 24.01.2014 până la 366,0 USD la 09.05.2014, adică cu 28,4 la sută într-o perioadă de doar 3 luni [3].

Întrucât există o distanță considerabilă de la centrele internaționale principale de comercializare angro a grâului de toamnă, în Republica Moldova trendul prețului respectiv a manifestat o tendință opusă, dar nu mai puțin dinamică. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în ianuarie-martie 2014, prețurile la grâu s-au micșorat cu 20,3% față de perioada similară a anului precedent. Tot din sursa indicată putem menționa faptul micșorării prețurilor în perioada sus-menționată la porumb cu 40,2% și floarea-soarelui cu 26,0%. Concomitent, au crescut esențial prețurile de vânzare ale cartofului – cu 68,4%, legumelor – cu 52,3%, fructelor – cu 36,5% etc. [4].

Relativ mai stabile, conform sursei sus-menționate, sunt prețurile la produsele animaliere, care în perioada primului trimestru a anului 2014 au crescut cu 13,2% față de aceeași perioadă a anului precedent.

În ce privește prețurile cu amănuntul, evident, ele sunt și mai volatile, manifestând dependență completă de o mulțime de factori fie de ordin natural, fie de proveniență antropogenă, de conjunctura piețelor, de mărimea (capacitatea) rezervelor etc. În mod deosebit se menționează rolul speculanților pe piața produselor alimentare, ultimii deseori fiind apreciați ca principalii provocatori ai instabilității prețurilor la aceste produse.

La general vorbind, instabilitatea prețurilor de piață ale produselor alimentare constituie un factor distructiv din punctul de vedere al producătorilor acestor produse. Alături de micșorarea veniturilor, în caz că prețurile sunt în scădere, agricultorii suferă din cauză creșterii datoriilor față de creditori, față de colectivele de muncă, față de furnizorii de surse energetice, îngrășăminte, mijloace de protecție a plantelor etc. Însuși procesul de investiții în agricultură devine mai puțin atractiv, fiind asociat cu riscul falimentului, cu pierderea încrederii din partea contragenților săi etc.

Ca un instrument eficient de combatere a riscurilor de producție în agricultură, în țările industrial dezvoltate, este pe larg utilizată asigurarea activității agricole, de obicei, cu suportul financiar considerabil din partea statului. În Republica Moldova, acest mecanism de stabilizare a stării economico-financiare a producătorilor agricoli, practic, nu este aplicat din motivul bugetului deficitar al statului. Investigațiile efectuate arată, că sistemul subvenționat de asigurare a riscurilor în agricultură în a.2013 a acoperit numai 25,9 mii ha de culturi agricole, ceea ce constituie doar 1,04% din toată suprafața terenurilor agricole [6].

Drept consecință, practic toată povara riscurilor în sectorul agrar cade însăși pe producătorii agricoli, din care motiv aproximativ 1/3 din ei, iar în anii de criză (ex., a.2007, 2012 cu secete excesive) – peste 50 la sută finalizează anii respectivi cu pagube esențiale. Din cauza condițiilor climaterice nefavorabile, dar și luând în considerație criza economico-financiară mondială din ultimii ani, numărul întreprinderilor agricole s-a micșorat în anii 2009-2012 cu 131 de unități sau cu 8,1 la sută.

Cauza principală a lichidării unui număr atât de mare a întreprinderilor agricole, care sunt, practic, furnizorii cei mai importanți de materie primă și prelucrată pe piața internă a Republicii Moldova, constituie starea de faliment a acestor întreprinderi.

Datele Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova ne arată că, chiar cu lichidarea celor mai mari debitori din rândul întreprinderilor agricole, volumul total de datorii ale întreprinderilor rămase la 01.01.2013 a ajuns până la suma de 8 792,1 milioane de lei sau câte 5,9 milioane de lei în calcul la o singură întreprindere.

Dat fiind, că aproximativ jumătate din aceste întreprinderi funcționează eficient, concluzionăm că celelalte 5,0 la sută de întreprinderi au datorii, practic, irecuperabile la nivel de cel puțin 10-12 milioane de lei în calcul la o întreprindere. În linii mari, situația financiară este cea, care subminează esențial stabilitatea atât a pieței produselor alimentare, cât și a sectorului agroalimentar în întregime.

Având acumulate atâtea datorii, întreprinderi agricole sunt restricționate în ce privește accesul la credite, mai ales creditele investiționale, de lungă durată. Tot din datele BNS al Republicii Moldova putem constata, că volumul total de cheltuieli pentru procurarea activelor pe termen lung (forma cea mai activă a investițiilor) în a.2012 a constituit numai 371,2 milioane de lei sau doar 4,4% din volumul total de încasări ale anului respectiv. În comparație cu volumul total al producției agricole din a.2012 (19 922 mil. MDL), cheltuielile întreprinderilor agricole pentru procurarea activelor pe termen lung au constituit numai 1,9%, ceea ce este absolut insuficient nici măcar pentru reproducerea simplă a fondurilor fixe și a celor circulante, nemaivorbind despre reproducerea lărgită a lor, despre formarea rezervelor, despre plata destoinică a muncii etc.

În aceste condiții este de menționat dependența tot mai pronunțată a pieței alimentare autohtone de fluctuațiile, deseori imprevizibile, internaționale ale prețurilor de piață la produsele alimentare, provocată prin creșterea permanentă a ponderii importului acestor produse.

Conform analizei efectuate, importul produselor fito- și zootehnice (din componența numai primelor patru grupe a Codului NM) în a.2012 a constituit 743,3 milioane de dolari SUA sau 8 837,7 milioane de lei. Pentru comparație, vom reaminti că încasările oficial înregistrate (legiferați) ale producătorilor agricoli din vânzarea producției mărfurilor și serviciilor în a.2012 au constituit numai 6 524,6 milioane de lei, adică abia 73,8 la sută din de valoarea declarată la vamă a produselor alimentare importate. Evident, prețurile cu amănuntul ale produselor de import sunt mult mai mari în comparație cu cele afișate în declarațiile vamale.

Oricum, volumul total al importului produselor alimentare în a.2012 a constituit 44,4 la sută față de valoarea producției agricole brute, obținute în acest an în gospodăriile autohtone de toate categoriile. Cu alte cuvinte, nivelul de import al produselor alimentare în Republica Moldova este de două ori mai mare decât media mondială. Faptul dat este destul de alarmant din punctul de vedere atât al securității alimentare a țării, cât și al stabilității pieței alimentare autohtone. Este necesar de menționat, că la începutul perioadei de postprivatizare (a.2000), volumul total al importului produselor alimentare a constituit 109,7 milioane de dolari SUA (1 397,3 mil. MDL) sau 16,9% din volumul brut al producției agricole, obținute în gospodăriile de toate categoriile existente. Chiar și în comparație cu încasările oficial înregistrate ale

agricultorilor volumul importului a fost atunci mult mai mic și a constituit numai 62,4% din volumul total al acestora din urmă.

Concluzii și recomandări. Cu toate că piața produselor alimentare în toată perioada de postprivatizare funcționează relativ stabil, ea nu este lipsită și de unele semnale evidente de alarmă. Instabilitatea prețurilor (price volatility) și substituirea treptată a produselor autohtone cu cele de import constituie două fenomene majore de îngrijorare a producătorilor agricoli autohtoni. Drept consecință negativă a acestor două fenomene, o mare parte de întreprinderi agricole, furnizori principali de produse alimentare, atât pe piața internă a Republicii Moldova, cât și cea externă, se află într-o stare financiară deplorabilă, volumul total de datorii fiind mai mare decât suma anuală a încasărilor, conturile curente – sistematic blocate etc.

Pentru depășirea situației de criză a producătorilor agricoli de dimensiuni mijlocii și mari, care constituie majoritatea covârșitoare a întreprinderilor agricole, este necesar de elaborat o strategie de restructurare a agriculturii cu luarea în considerație necesității de:

- stingere a datoriilor istorice (cu termen de peste trei ani) față de bugetul de stat, față de bugetele locale și alte organe publice;
- restructurare a datoriilor istorice față de furnizorii principali ai întreprinderilor agricole;
- creare a lanțurilor valorice sub formă organizatorică de clustere agroalimentare, inclusiv: agricultură; industria de prelucrare a materiei prime agricole; transport; comerțul angro și cel cu amănuntul. (la caz) structuri de microfinanțare a producătorilor agricoli.

Referințe bibliografice

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova*. Chișinău: Statistica, 2001. 149 p.
2. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical Yearbook of the Republic of Moldova 2013*. Chișinău: Statistica, 2013. 556 p. ISBN 978-9975-4068-4-0.
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations [accesat 8 mai 2014]. Disponibil: <http://www.fao.org/economic/est/prices/GIWPQueryServlet>
4. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical Yearbook of the Republic of Moldova 2005*. Chișinău: Statistica, 2005. 555 p. ISBN 978-9975-9828-2-4.
5. BAJURA T. *Sistemul subvenționat de asigurare a riscurilor în agricultură: ghid metodologic*. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2014. 77 p. ISBN 978-9975-9932-1-0.

Recomandat spre publicare: 11.05.2014